

Tomaszewski, Jerzy

„Československo a Marshallův plán. Sbornik dokumentu”, Rudolf Jičín, Karel Kaplan, Karel Krátký, Jaroslav Šilar, Praha 1992 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 83/4, 802-803

1992

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

Książka oparta jest na starannej kwerendzie archiwalnej (niestety autor nie mógł skorzystać ze zbiorów znajdujących się w b. NRD, co odbiło się na pracy: np. praktycznie pominięta została działalność niemieckiej lewicy w ZSRR), oficjalnych wydawnictw partyjnych (protokołów, sprawozdań, mów) i — w mniejszym stopniu — wspomnień. Imponujący jest także wykaz wykorzystanych opracowań.

Dwa początkowe rozdziały stanowią jakby wprowadzenie do omówienia okresu zasadniczego, wyznaczonego przez maj 1945 roku. W rozdziale pierwszym (s. 13—30) autor analizuje stan niemieckiego ruchu robotniczego w 1933 roku i jego rozbięcie, błyskawicznie postępujące od 1930 roku wraz z kryzysem Republiki Weimarskiej. Drugi (s. 31—64) informuje o kierunkach i formach pracy nielegalnej SPD do wybuchu II wojny światowej.

Rozdział trzeci (s. 65—174) omawia dzieje odtworzonej po maju 1945 roku SPD i ewolucję w niej „hasła jedności”: powstanie Komitetu Centralnego, „wschodnie przeorientowanie” po lipcu 1945, gdy trwale określono strefy okupacyjne, początek propagandy „jednościowej” prowadzonej od sierpnia 1945 przez Radziecką Administrację Wojskową (SMAD) i KPD, kryzys socjaldemokracji i zjednoczenie w radzieckiej strefie okupacyjnej SPD i KPD wiosną 1946 roku i w końcu utworzenie SED.

Rozdział IV (s. 175—212) to wnikliwa i przekonywująca analiza pierwszego okresu (1946/47) działania SED: struktura partii, polityka personalna, formy działania, propaganda, podział na jednostki terytorialne itp. Rozdział ostatni (s. 213—241) traktuje o drodze do powstania stalinowskiej partii „nowego typu”, już bez elementów socjaldemokratycznego programu, możliwości opozycji. Autor starannie przedstawia proces utraty znaczenia przez byłych działaczy SPD i odsunięcia ich od praktycznego wpływu na partię.

Z pracy F. Morawa wyraźnie wynika, w jak dużym stopniu eksperyment polityczny w radzieckiej strefie okupacyjnej Niemiec był poligonem przed identycznymi przemianami w Czechosłowacji, Polsce czy na Węgrzech.

J.K.

Rudolf Jičín, Karel Kaplan, Karel Krátký, Jaroslav Šilar, *Československo a Marshallův plán. Sborník dokumentů. Ústav pro soudobé dějiny, Státní ústřední archiv, Praha 1992, s. 131. Sešity Ústavu pro soudobé dějiny ČSAV svazek 1, 1992.*

Stosunek ZSRR oraz państw z nim związanych do Planu Marshalla był nieraz przedmiotem zainteresowania historyków, pisali o tym niektórzy uczestnicy wydarzeń we wspomnieniach, lecz w dalszym ciągu brak jest dostatecznej bazy źródłowej. Instytut Dziejów Współczesnych w Pradze po raz pierwszy udostępnił zainteresowanym badaczom wybór dokumentów z archiwów czechosłowackich, które rzucają światło na niektóre przynajmniej zagadnienia. Opublikowano ogółem 62 dokumenty obejmujące okres od 17 czerwca do 31 lipca 1947 r., uzupełnione chronologią wydarzeń w ciągu całego 1947 r., angielskimi tytułami i regestami dokumentów oraz indeksem nazwisk.

Dokumenty zawierają interesujące dane dotyczące stopniowej ewolucji stanowiska ZSRR w stosunku do planu oraz rozbieżności między wypowiedziami niektórych dyplomatów. Równolegle dostrzec można proces konkretyzacji projektów, nakreślonych jedynie generalnie w przemówieniu G. Marshalla. Stanowisko polityków czechosłowackich było początkowo ostrożne, lecz raczej przychylnie. Dyplomaci podjęli kroki celem uzgodnienia stanowiska z Polską (historyk polski znajdzie nieco wiadomości o reakcjach polityków polskich) oraz z ZSRR. Jak się zdaje jed-

nak, nie dostrzegli w porę, że w Moskwie zaczęła zwyciężać podejrzliwość w stosunku do intencji USA.

Znane mi relacje (publikowane i prywatne) zdają się świadczyć, że eksperci (ekonomiści) obu stron zajmowali bardziej nieufne stanowiska niż dyplomaci. Zawarte w niniejszym zbiorze dokumenty nie dają jednak na ten temat wiadomości. Warto byłoby więc w przyszłości uzupełnić ten tom materiałami (jeśli się zachowały) z rozmów prowadzonych badające w Pradze przez grupę polskich ekonomistów, których celem było sformułowanie wspólnej opinii.

Dane zawarte w depeszach poselstw czechosłowackich zdają się sugerować, że ZSRR popełnił błąd taktyczny, zajmując zdecydowanie negatywne stanowisko wobec Planu Marshalla. Rysowały się bowiem szanse stworzenia podczas rokowań wspólnego frontu z Francją, Polską i Czechosłowacją przeciw kategorycznemu postulatowi USA, by planem objąć także okupowane Niemcy.

Edycja jest staranna i odpowiada zasadom stosowanym w czechosłowackich wydawnictwach źródeł. Wytknąć należy jedną omyłkę w przypisach do załączników przy dokumencie nr 16. Sugerują one, że obydwie załączniki są tekstami not do dwóch mocarstw, zaś tekstu trzeciej noty brak. W rzeczywistości załącznik pierwszy jest komunikatem dla prasy, zaś załącznik drugi zawiera tekst noty, identyczny dla każdego z mocarstw.

Wydawcy zapowiadają kontynuowanie serii dokumentów, lecz ustalona przez nich wysoka cena eksportowa zapewne uniemożliwi zakup przez polskie biblioteki naukowe.

J.T.

Zapiski opracowali: Iza Biezuńska-Małowist (*I.B.M.*), Hieronim Grala (*H.G.*), Jan Kancewicz (*J.Kan.*), Łukasz Kądziela (*Ł.K.*), Jerzy Kochanowski (*J.K.*), Arkadiusz Kołodziejczyk (*A.K.*), Dariusz Maciak (*D.M.*), Jerzy Tomaszewski (*J.T.*), Andrzej Wyrobisz (*A.W.*).